

УДК 343.3

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.10>

КОЛАБОРАЦІОНІЗМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Турчин Р.,
аспірант кафедри теорії,
історії та конституційного права
Навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ

Турчин Р. Колабораціонізм в умовах воєнного стану в Україні: окремі проблеми та шляхи їх подолання.

У статті охарактеризовано колабораціонізм як феномен добровільної та ідеологічної співпраці у різних сферах суспільного життя, яка має наслідком підрив національної безпеки України, створює загрозу територіальній цілісності та суверенітету, а також засадам конституційного ладу. Автор зазначає, що колабораціонізм у сучасних умовах повномасштабної війни з росією має наступні форми: політичний колабораціонізм, адміністративний, військовий, ідеологічний. Визначено, що сучасний феномен колабораціонізму змістовно охоплює співробітництво з державою-агресором і являється особливою формою державної зради, оскільки така діяльність завдає шкоди державному суверенітету, конституційному ладу, територіальній цілісності та обороноздатності, інформаційній та економічній безпеці України. Відзначається, що причинами колабораційної діяльності є ідеологічний тиск, соціально-економічні мотиви та вплив російської пропаганди.

Дано характеристику колабораційної діяльності, яка може мати різні форми, залежно від її мотивацій, обставин та цілей. Виділено такі основні форми колаборації: політичний колабораціонізм, адміністративний колабораціонізм, військовий колабораціонізм, економічний колабораціонізм, ідеологічний колабораціонізм.

Виділено ряд напрямів для протидії колабораціонізму: розробка програм реабілітації та реінтеграції осіб, які були змушені співпрацювати з окупаційною владою; вдосконалення законодавства у сфері санкцій за колабораційну діяльність (необхідно забезпечити публічність та прозорість системи покарань); залучення міжнародних експертів для створення ефективних механізмів боротьби з колаборацією.

Використовуються порівняльний, історичний та статистичний методи для доведення необхідності криміналізації колабораційної діяльності.

Встановлено, що державна політика України щодо протидії колабораціонізму значно посилилася з початком російсько-української війни. Зокрема, основні заходи спрямовані на криміналізацію колабораціонізму, санкційні заходи, реінтеграцію та інформаційну боротьбу.

Проаналізовано причини і фактори колабораційної діяльності, зокрема: ідеологічний тиск, соціально-економічні мотиви та вплив російської пропаганди.

Встановлено, що політичні, соціальні та економічні наслідки колабораціонізму негативно впливають на стабільність і суверенітет України, спричиняючи розкол у суспільстві та послаблення державної влади на окупованих територіях.

Ключові слова: колабораціонізм, колабораційна діяльність, співпраця з ворогом, державна зрада, відповідальність, воєнний стан, інформаційна боротьба.

Turchyn R. Collaboration in the conditions of marital state in Ukraine: certain problems and ways to overcome them.

The article characterizes collaborationism as a phenomenon of voluntary and ideological cooperation in various spheres of public life, which has the consequence of undermining the national security of Ukraine, creates a threat to territorial integrity and sovereignty, as well as the foundations of the constitutional order. The author notes that collaborationism in the modern conditions of a full-scale war with Russia has the following forms: political collaborationism, administrative, military, ideological. It was determined that the modern phenomenon of collaborationism meaningfully covers cooperation with the aggressor state and is a special form of treason, since such activity harms the state sovereignty, constitutional order, territorial integrity and defense capability, information and economic security of Ukraine. It is noted that the reasons for collaborative activity are ideological pressure, socio-economic motives and the influence of Russian propaganda.

The article describes collaborative activity, which can take various forms, depending on its motivations, circumstances, and goals. The following main forms of collaboration are distinguished: political collaborationism, administrative collaborationism, military collaborationism, economic collaborationism, and ideological collaborationism.

A number of directions for countering collaborationism have been identified: development of rehabilitation and reintegration programs for persons who were forced to cooperate with the occupation authorities; improvement of legislation in the field of sanctions for collaborative activity (it is necessary to ensure publicity and transparency of the punishment system); involvement of international experts to create effective mechanisms for combating collaboration.

Comparative, historical and statistical methods are used to prove the need to criminalize collaborative activities.

It has been established that Ukraine's state policy of countering collaborationism significantly intensified with the beginning of the Russian-Ukrainian war. In particular, the main measures are aimed at the criminalization of collaborationism, sanctioning measures, reintegration and informational struggle.

The causes and factors of collaborationism are analyzed, in particular: ideological pressure, socio-economic motives and the influence of Russian propaganda.

It is established that the political, social and economic consequences of collaborationism negatively affect the stability and sovereignty of Ukraine, causing a split in society and weakening state power in the occupied territories.

Key words: collaborationism, collaborative activity, cooperation with the enemy, treason, responsibility, martial law, information struggle.

Постановка проблеми. Сьогодні проблема колабораціонізму в Україні є надзвичайно гострою і актуальною. Востаннє до сучасних подій проблема колабораціонізму серйозно піднімалася ще в контексті подій Другої світової війни. Проводячи історичні паралелі, українська наука кримінального права, на жаль, поступово повертається до дослідження та обговорення такої важливої сьогодні теми як проблема колабораціонізму на теренах України. Колабораціонізм, як феномен війни, не є новим явищем, проте проблема його поширення набула нового звучання за останні десять років, протягом яких триває агресія російської федерації проти України, і особливо з часу повномасштабного вторгнення, це явище набуло нового звучання та усвідомлення на глобальному та інституційному рівнях. Проблема колабораціонізму є багатоаспектною, і поєднує в собі ряд наукових, юридичних, емоційно-психологічних та морально-етичних зрізів.

Мета дослідження: визначити та охарактеризувати сутність колабораціонізму в умовах воєнного стану в Україні та окреслити шляхи подолання даного явища.

Стан дослідження проблеми. Колабораціонізм як наукове поняття станом на сьогодні залишається досить ретельно розглянутим лише в працях вчених-істориків, у той час як в юридичній науці ще немає досліджень, які б повно розглянули проблему колабораціонізму. Однак, проблематикою колабораційної діяльності займалися такі відомі вчені, як: Асанов Д.А., Бісюк О.С., Дубонос М.І., Пашина Н.П., Письменський Є.О., Чальцева О.М. та ін.

Виклад основного матеріалу. Феномен колабораціонізму відомий людству з давніх часів, а його поява пов'язана зі самим існуванням цивілізації та воєн. Відтак, явище колабораціонізму виникло набагато раніше, ніж термін, який вперше був озвучений у Франції у 1940 році у значенні цілеспрямованої та добровільної співпраці з окупаційною владою. Варто зазначити, що в англійській мові термін *collaboration* вживається для позначення будь-якої співпраці, тоді як для визначення підтримки окупаційній владі вживається термін *collaborationism*. Для держави в умовах війни даний термін набуває негативного змістовного навантаження. Так, частина українських громадян, які залишилися проживати на тимчасово окупованих територіях та в анексованому Криму, постійно стикаються із таким явищем, або навіть самі співпрацюють з ворогом. При цьому існує декілька моделей поведінки громадян, які перебувають на територіях, які тимчасово не контролюються Україною. Більшість громадян України, які змушені залишитися на таких територіях, продовжують визнавати українську владу єдиною легітимною і не беруть участі в будь-якій співпраці з ворогом. Як правило, це пенсіонери, безробітні, жителі сільських місцевостей. Частина громадян не бере участі в роботі окупаційних органів, проте продовжує займатися своєю діяльністю, як от працівники торгівлі, власники бізнесу, медики, водії громадського транспорту тощо, відтак можемо констатувати, що має місце співпраця в обмежений спосіб. Проте існує така категорія громадян України, які виконують організаційно-управлінські або адміністративні функції у публічному секторі в так званих «органах влади», ідуть на службу в незаконні воєнні формування чи в іншій формі надають підтримку окупаційній владі.

Як зазначає О. Чальцева, зацікавленість проблемою колабораціонізму пов'язана з періодом другої світової війни, коли зазначене явище стало масовим у європейських країнах, окупованих Німеччиною. Співпраця з окупантом була переважно військовою і адміністративною [6, с. 57]. Для більш точного розуміння особливостей колабораціонізму слід враховувати особливості кожної країни, тривалість та характер окупації, соціально-історичні умови, тактику окупанта, рівень економічного розвитку, політичну ситуацію (відсутність демократії, політична кризи тощо), а також рівень залученості до співпраці впливових представників громадськості.

Сучасне розуміння колабораціонізму включає різні форми співпраці з окупаційною або ворожою владою, що загрожує державній безпеці та національним інтересам. У контексті сучасної України колабораціонізм часто стосується взаємодії з окупаційною владою на тимчасово окупованих територіях або підтримки агресії з боку РФ. Колабораціонізм може проявлятися у різних формах: від політичної чи адміністративної співпраці до збройної допомоги ворогові.

Колабораційна діяльність може мати різні форми, залежно від її мотивацій, обставин та цілей. У загальному контексті, виділяють такі основні форми колаборації:

Політичний колабораціонізм – участь у створенні або функціонуванні політичних органів влади окупаційного режиму.

Адміністративний колабораціонізм – співпраця з окупаційною владою в управлінні окупованими територіями, допомога в організації діяльності державних або окупаційних установ.

Військовий колабораціонізм – участь у збройних формуваннях ворога або в допомозі окупаційним військовим структурам.

Економічний колабораціонізм – співпраця з окупаційною владою в економічній сфері, зокрема через надання ресурсів, виробничих потужностей або інших економічних активів.

Ідеологічний колабораціонізм – підтримка та пропаганда ворожої ідеології, поширення антидержавних настроїв, дезінформації або пропаганди, що шкодять державній безпеці [2, с. 60].

Колабораційна діяльність як суспільно-політичне явище є складним і багатограним. Воно може включати як вимушену співпрацю з ворогом для виживання населення на окупованих територіях, так і свідому зраду державі. Зміни у кримінальному законодавстві України почалися лише після повномасштабного вторгнення у 2022 році, український законодавець активізував зміни до Кримінального кодексу, зокрема, щодо запровадження кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність (ст. 111-1 КК України) [3].

Також використовуються порівняльний, історичний та статистичний методи для доведення необхідності криміналізації колабораційної діяльності. Колаборація розглядається як явище, що підриває національну безпеку, створює загрозу державному суверенітету і територіальній цілісності України. Колабораційна діяльність в умовах російської агресії є надзвичайно небезпечним явищем, яке потребує чіткої кримінальної відповідальності [1, с. 101–108].

На тимчасово окупованих територіях Донбасу та Криму колаборанти відіграють ключову роль у забезпеченні функціонування окупаційної влади. Їхня діяльність охоплює різні сфери:

Адміністративна діяльність: місцеві чиновники, які добровільно або примусово працюють в окупаційних адміністраціях, забезпечують виконання політики РФ, включаючи примусове переведення територій до російських законодавчих і правових стандартів.

Освітня та культурна колаборація: на окупованих територіях змінюються програми навчання у школах і університетах, впроваджуються проросійські наративи, що виключають українську культуру та історію. Окупаційна влада активно використовує освітню систему для пропаганди та виховання лояльного населення.

Військова співпраця: чимало місцевих жителів залучаються до участі у військових формуваннях окупантів, зокрема через мобілізацію або пропаганду «захисту» цих територій від українських «агресорів».

Особливо складною є ситуація в Криму, де російська влада активно переслідує кримських татар, які відмовляються співпрацювати з окупаційною адміністрацією [4].

Державна політика України щодо протидії колабораціонізму значно посилилася з початком російсько-української війни. Основні заходи спрямовані на:

Криміналізацію колабораціонізму: Україна впровадила низку законодавчих ініціатив, зокрема додавання статті 111-1 до Кримінального кодексу, яка передбачає відповідальність за співпрацю з окупаційною владою, підтримку збройних сил ворога, а також публічне заперечення агресії РФ. Відповідальність за колабораціонізм передбачена в Кримінальному Кодексі, де такі дії можуть кваліфікуватися як державна зрада (ст. 111 КК України) або інші злочини, пов'язані з посяганням на національну безпеку. З 2022 року в Україні введено низку законодавчих актів, що спрямовані на боротьбу з колабораціонізмом у контексті російської агресії, зокрема нові статті про співпрацю з окупаційною владою (ст. 111-1 КК України) [3].

Санкційні заходи: застосування санкцій до осіб, причетних до колабораційної діяльності, включаючи позбавлення права займати державні посади та конфіскацію майна.

Реінтеграція та інформаційна боротьба: після деокупації територій вживаються заходи з реінтеграції населення, а також з ліквідації проросійських наративів через освітні та медійні програми.

Ці заходи є реакцією на загрозу національній безпеці, яку становить колабораціонізм. Згідно з експертними оцінками, Україна має зосередити зусилля на адаптації реабілітаційних програм для тих, хто співпрацював з окупаційною владою під примусом [5].

Для підвищення ефективності протидії колабораціонізму в Україні існує кілька ключових перспектив:

удосконалення законодавства: необхідно підвищити юридичну чіткість у визначенні колабораційної діяльності та передбачити більш диференційований підхід до покарань залежно від ступеня співпраці з окупаційною владою. Це може включати ширший спектр адміністративних санкцій для тих, хто діяв під примусом.

реабілітація та реінтеграція: важливо розробити програми для реабілітації осіб, які були змушені співпрацювати з окупаційною владою, зокрема через психологічну підтримку та освітні програми.

міжнародна співпраця: залучення міжнародних організацій та експертів для створення більш ефективних механізмів контролю та обміну досвідом у боротьбі з колаборацією [1].

Таким чином, у ході дослідження колабораційної діяльності в сучасних реаліях України було визначено, що колабораціонізм є багатовимірним явищем, яке має глибоке історичне коріння і проявляється в різних формах: політичній, ідеологічній, військовій та економічній. Сучасний контекст російсько-української війни суттєво змінив природу колабораціонізму, зокрема через масову співпрацю з окупаційними адміністраціями, участь у пропагандистських кампаніях і активну підтримку окупаційних збройних формувань.

Аналіз причин і факторів колабораційної діяльності показав, що до них належать ідеологічний тиск, соціально-економічні мотиви та вплив російської пропаганди. Політичні, соціальні та економічні наслідки колабораціонізму негативно впливають на стабільність і суверенітет України, спричиняючи розкол у суспільстві та послаблення державної влади на окупованих територіях.

Україна розробила правові механізми боротьби з колабораціонізмом, зокрема через криміналізацію цієї діяльності, однак існує потреба в удосконаленні цих механізмів, враховуючи міжнародний досвід.

Висновки: В контексті аналізу проблеми колабораціонізму, висловлюємо пропозиції щодо вдосконалення механізмів протидії колабораціонізму в Україні:

– Законодавчі зміни: 1) диференціація відповідальності: слід ввести більш детальні юридичні категорії для колабораційної діяльності, щоб відокремлювати тих, хто діяв під примусом, від активних колаборантів. Це дозволить уникнути неправомірного переслідування громадян, які не мали вибору; 2) розширення адміністративних санкцій: замість винятково кримінальних покарань варто передбачити ширший спектр адміністративних заходів, зокрема обмеження на зайняття певних посад або участь у державних структурах.

– Реінтеграція та реабілітація: розробка програм реабілітації для осіб, які змушені були співпрацювати з окупаційною владою. Це включає психологічну підтримку, допомогу у поверненні до мирного життя, а також освітні ініціативи для подолання впливу пропаганди.

– Інформаційна боротьба: важливим елементом є посилення державної інформаційної політики, спрямованої на боротьбу з проросійськими наративами та пропагандою. Слід зосередити увагу на розвінчанні міфів, які використовують окупаційні структури для виправдання своїх дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Асанов Д.А., Бісюк О.С. Колабораційна діяльність в умовах повномасштабного вторгнення РФ – кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України. *Молодий вчений*. 2024. С. 101–108. URL: https://www.researchgate.net/publication/378330415_KOLABORACIJA_DIALNIST_V_UMOVAN_POVNOMASSTABNOGO_VTORGNENNA_RF_-_KRIMINALNI_PRAVOPORUSENNA_PROTI_OSNOV_NACIONALNOI_BEZPEKI_UKRAINI.
2. Дубонос М.І., Пашина Н.П. Сутність поняття колабораціонізм та його основні ознаки. *Вісник Маріупольського державного університету*. 2023. С. 59–67.
3. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 07.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. (дата звернення: 01.10.2024).
4. Добрянська, Н. Покарання за колабораціонізм: які уроки світової історії варто врахувати Україні? 2021. URL: <https://zmina.info/columns/pokarannya-za-kolaboraczionizm-yaki-uroky-svitovoyi-istoriyi-varto-vrahuvatyukrayini>.

5. Письменський Є.О. Колабораційна діяльність. В: А.А. Вознюк, Р.О. Мовчан, В.В. Черней (ред.) Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану: наук.-практ. комент. 2022.
6. Чальцева О.М. Категорія «колабораціонізм» як багатокomпонентний наратив в умовах війни. *Політичне життя*. 2022. С. 56–60.